

قراردادها

ماهیت، طبقه‌بندی و تشکیل

برگرفته از کتاب: حقوق تجارت

نوشته: روبرت دبلیو امرسون و جان دبلیو هاردویک

چاپ سوم، ۱۹۹۷، انتشارات بارون ایالات متحده آمریکا

مترجمان: ناصر نایبی^۱ و محمد حنیفه اقبالی درخشان^۲

مقدمه مترجمان

اصل آزادی اراده و نتایجی که از اعتقاد به آن در جوامع بشری حاصل می‌آید، آن را در زمره مبانی حقوق فردی قرار داده است و به آحاد افراد جامعه اجازه می‌دهد تا در سایه آن، امور فردی و بخشی از امور اجتماعی خود را مدیریت و هنجارمند سازند؛ از جمله این حوزه‌ها امور مربوط به قراردادهاست. تأثیر قراردادها از حیطه حقوق فردی و خصوصی آغاز می‌شود و دامنه آن به حقوق عمومی می‌رسد و به جهت تأثیر عمیقی که بر سرنوشت

۱. سردبیر و مدیر اجرایی مجله کانون و سردفتر اسناد رسمی ۲۲۱ تهران.

۲. فارغ‌التحصیل کارشناسی ارشد حقوق بین‌الملل و کارشناس و بازرس دفتر بازرسی و پاسخگویی به شکایات سازمان ثبت اسناد و املاک کشور.

زندگی اقتصادی و اجتماعی افراد از خود به جا می‌گذارد از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. کتاب حقوق تجارت نوشته «روبرت دبلیو امرسون» و «جان دبیلو هاردویک» با عناوینی، چون اصل و ماهیت حقوق شروع و مواردی از قبیل حقوق و ساختار مراجع قضایی ایالات متحده آمریکا، قراردادها و مباحث مربوط به آن، امور مربوط به بانکها و عملیات بانکی و دیگر مباحث حقوقی و کیفری حوزه تجارت را مورد بحث و بررسی قرار می‌دهد.

هیأت تحریریه مجله کانون با توجه به اهمیت قراردادها در حقوق خصوصی و جایگاه آن در جامعه و دعاوی حقوقی و کیفری بی‌شماری که در این ارتباط نزد مراجع قضایی مطرح و مورد رسیدگی قرار می‌گیرد و نیز نظر به اولویت توسعه دفاتر اسناد رسمی در بحث قضازدایی، فصل چهارم از کتاب یاد شده را که در ارتباط با ماهیت، طبقه‌بندی و نحوه تشکیل قراردادهاست، برای ترجمه این پیشنهاد کردند و اینجانبان علی‌رغم بضاعت اندک علمی، اما به لحاظ علاقه وافر به موضوع با شوق آن را پذیرفته و دست به ترجمه زدیم. اینک امیدواریم سردفتران اسناد رسمی بحث توسعه دفاتر اسناد رسمی را وجهه همت بلند خود قرار داده و با اندیشه و تفکر در ارتباط با راههای توسعه صلاحیتهای قانونی دفاتر و سازمان ثبت اسناد و املاک کشور هر گونه نقد، پیشنهاد و طرحی را که به نظر می‌رسد به هیأت تحریریه مجله کانون منعکس فرمایند.

فصل چهارم

قرارداد، ماهیت، طبقه‌بندی و تشکیل

اصطلاحات کلیدی:

قرارداد: توافق صریح یا ضمنی که از نظر قانونی قابلیت اجرا دارد.

توافق: هماهنگی و یکسانی اراده‌ها

عوض: چیز با ارزشی که در مقابل یک تعهد داده می‌شود.

مرور زمان: مدت زمانی که پس از ایجاد حق دادخواهی، دعوا باید در طی آن طرح

شود.

ماهیت قراردادهای

حقوق قراردادهای مبنایی است که بسیاری از دیگر حوزه‌های حقوق تجارت، مثل حقوق شرکت‌های تجاری، حقوق نمایندگی، استخدام، مشارکت‌ها، فروشها، حقوق اسناد تجاری و معاملات با وثیقه بر آن استوار شده است. حقوق قراردادهای چهارچوبی است برای تضمین اینکه، انتظارات مشروع برآورده و ضمانت اجراها تأمین می‌شود.

قرارداد چیست؟

قرارداد، توافقی صریح یا ضمنی است که قابلیت اجرای قانونی دارد. هر قرارداد معتبر واجد چهار رکن اساسی است:

۱ - اهلیت طرفهای قرارداد

۲ - توافق متقابل اراده‌ها (یک ایجاب و قبول معتبر).

۳ - عوض (چیز با ارزشی که در مقابل یک تعهد داده می‌شود).

۴ - مشروعیت موضوع قرارداد.

همان‌طور که قانون، قاعده‌ای است که جامعه به آن قدرت اجرایی می‌بخشد، قرارداد نیز قاعده‌ای تنفیذ شده از سوی جامعه محسوب می‌شود. این حقیقت که قواعد مورد تنفیذ از توافقات داوطلبانه میان افراد نشأت می‌گیرد، از قاعده بودن و یا قدرت اجرایی آن نمی‌کاهد. همین‌که، قراردادی منعقد شد، قرارداد مذکور برای طرفین آن به اندازه قانون موضوعه یا قواعد دیگر تعهد ایجاد می‌کند. یک طرف قرارداد نمی‌تواند بدون توافق طرف مقابل از آن کناره‌گیری کند.

بیشتر مردم همه روزه قراردادهای متعددی منعقد می‌سازند. سوار شدن به تاکسی، خرید کالا از خواروبارفروشی، استفاده از ماشینهای عرضه نوشیدنیهای غیرالکلی یا قرار ملاقات با پزشک همگی متضمن یک رابطه قراردادی است. فرقی نمی‌کند که این قراردادهای شفاهی باشند یا بر مبنای اشارات یا یک سلسله رفتارها شکل گرفته باشند؛ صرف غیررسمی بودن از لزوم عقد نمی‌کاهد.

همان‌طور که در بالا توضیح داده شد؛ قرارداد، توافقی است که به طور قانونی قابل اجرا است. قرارداد توافق اراده‌هاست. از آنجا که، قضات و هیأت‌های منصفه توانایی خواندن اذهان را ندارند؛ اراده باطنی طرفین باید از طریق الفاظ، اعم از نوشته، یا شفاهی و یا عمل تجلی یابد. (اصطلاح «لفظی» با «شفاهی» مترادف و یکسان نیست. لفظی شامل همه کلمات اعم از کتبی و شفاهی می‌شود) اراده باطنی سازنده قرارداد را باید از الفاظ یا اعمال دلالت‌کننده بر اراده باطنی تمیز داد. اگرچه ما گاهی یک سند را قرارداد می‌نامیم، سند صرفاً بینه‌ای است از توافق اراده‌هایی که قرارداد واقعی را بنیان می‌گذارند.

چگونه می‌توان قصد را احراز کرد؟

فرض را بر این بگذاریم که کلمات به کار رفته، اقدامات صورت گرفته، یا هر دو، کلام و عمل، شخص متعارفی همانند یکی از اعضای هیأت منصفه را متقاعد کند که توافق بین اراده‌ها و بنابراین قرارداد وجود دارد! اما فرض کنید که در این میان مشکلی برای تعیین دقیق ماهیت توافق، به وجود آید، در اینجا قصد مشترک با ابهام، تعارض و تناقض همراه باشد، شخص بررسی‌کننده چگونه می‌تواند به یک درک درست از توافق واقعی موجود در ذهن طرفهای قرارداد برسد؟

اصول اساسی تفسیر قرارداد

قصد طرفهای قرارداد را از الفاظ و اعمال صورت گرفته به صورت یک کل دریابید، نه به صورت الفاظ، اعمال یا رویدادهای منفک از یکدیگر. برای رفع تناقضات و ابهامات می‌توان از پاره‌ای قواعد عرفی معین بهره جست. قسمتهایی از قرارداد که با رسم‌الخط معمولی تایپ شده است و به چشم نمی‌آید، کمتر از قسمتهایی که به صورت درشت‌تر و تیره‌تر تایپ شده است اهمیت دارد؛ دست‌نویسهای بین خطوط، بویژه که از ابتدای خط شروع شده باشد، شواهد مهمی بر قصد واقعی نویسندگان آن است. اسناد رسمی که به دقت تنظیم شده‌اند، در برابر رفتار طرفین که به وضوح مبین قصد مشترکی مغایر با مفاد سند است؛ بی‌اثر می‌شوند.

شما باید به خاطر داشته باشید که

چهار رکن اساسی یک قرارداد عبارت است از:

- طرفهای قرارداد که واجد اهلیت هستند.

- توافق طرفین

- عوض

- مشروعیت

قراردادها از توافقاتی ناشی می‌شود که جنبه ذهنی محض دارد. بنابراین قرارداد به طور واقعی ابتدا در خاطر نقش می‌بندد. این تراوش ذهنی با اعمال، الفاظ شفاهی یا مکتوب و بندرت از طریق سکوت یا ترک فعل تظاهر خارجی پیدا می‌کند. در تفسیر قرارداد، محکمه سعی می‌کند قصد طرفها را از الفاظ و اعمال که به صورت یکجا در نظر گرفته می‌شود، دریابد.

طبقه‌بندی قراردادها

قراردادها به چند روش مختلف قابل طبقه‌بندی است:

- طبقه‌بندی براساس نحوه تشکیل:

قرارداد صریح در مقابل قرارداد ضمنی.

یک قرارداد صریح با کلمات نوشته یا شفاهی و یا به صورت قسمتی نوشته و قسمتی شفاهی بیان می‌شود. قرارداد صریح با آگاهی کامل و اطلاع دقیق مورد تراضی قرار می‌گیرد. دو نوع قرارداد ضمنی وجود دارد: قرارداد ضمنی مبتنی بر واقع و قرارداد ضمنی مبتنی بر قانون. وجود و شروط ضمنی یک قرارداد مبتنی بر واقع از طریق رفتار نشان داده می‌شود تا الفاظ. دلایل موجود یک قرارداد در اعمال و رفتار طرفهای آن نهفته است؛ هر فرد متعارف مطلع از این اعمال و به احتمال، الفاظ وجود قرارداد را استنباط می‌کند. یک قرارداد ضمنی مبتنی بر قانون یا شبه عقد بر اثر اعمال قانون ایجاد می‌شود (به

این معنا که دادگاه وجود آن را استنباط می‌کند). تا این که از دارا شدن بلاجهت یک طرف قرارداد به بهای خسران دیگری جلوگیری کند. در اینجا توافق و هماهنگی اراده‌ها وجود ندارد؛ یک طرف منفعتی را در شرایطی که عدالت و انصاف جبران خسارت آن را ایجاب می‌کند، به طرف دیگر منتقل کرده است.

مثال : یک شبه عقد

دکتر استنلی ساماریتان خدماتی را به یک بیمار بیهوش ارائه می‌دهد. وقتی که بیمار بهبود پیدا می‌کند، صورت حسابی از بابت خدمات مذکور به دست وی می‌رسد. چون بیمار از خدمات مذکور بهره‌مند و منتفع شده است، باید براساس یک شبه عقد اجرت آن را پرداخت کند.

میزان اجرتی که مطابق این شبه عقد، باید پرداخت شود، براساس قیمت معمول در بازار خدمات تعیین می‌شود و (اجرت‌المثل نامیده می‌شود) نه یک قیمت ویژه یا حتی دریافتی معمول عامل. در مثال بالا دکتر ساماریتان مستحق دریافت دستمزد معمول یک پزشک عمومی ارائه دهنده چنین خدماتی است. حتی اگر ساماریتان متخصصی باشد که به طور معمول هزاران دلار برای کارش دریافت می‌کند.

طبقه‌بندی براساس روش اجرای قراردادها

* قرارداد دو جانبه در مقابل قرارداد یکجانبه

یک قرارداد دو جانبه بر مبادله تعهدات استوار است - یک تعهد در مقابل تعهد دیگر. یک قرارداد یک جانبه متضمن تعهد یک طرف قرارداد و عملی از سوی طرف دیگر است. با وجود این اگر شخص دریافت‌کننده ایجاب، قبل از شروع به عملی که عوض تعهد طرف مقابل است، تعهد به انجام آن عمل کند؛ قرارداد دو جانبه خواهد شد.

مثال: یک قرارداد یک جانبه

اگر مالک خانه‌ای به نوجوانی برای زدن چمنهای مقابل خانه‌اش پنج دلار پیشنهاد کند، این ایجابی برای تشکیل یک قرارداد یک جانبه است. ایجاب قولی است (به پرداختن پنج

دلار) در مقابل انجام یک عمل (چیدن چمنها).

*قرارداد اجرا شده در مقابل قرارداد مؤجل

یک قرارداد اجرا شده قراردادی است که به طور کامل از سوی دو طرف به اجرا درآمده است؛ و همه پیمانها و تعهدات ایفاء شده‌اند. در یک قرارداد مؤجل تعهد یک یا هر دو طرف باید در آینده ایفاء گردد.

طبقه‌بندی براساس قابلیت اجرایی

قراردادهای معتبر در مقابل قراردادهای غیرقابل اجرا، باطل و یا قابل ابطال

یک قرارداد معتبر واجد همه الزامات قانونی است و هر یک از طرفین قرارداد می‌تواند طرف مقابل را ملزم به اجرای آن کند.

یک قرارداد غیرقابل اجرا فاقد یک یا چند مورد از الزامات قانونی است. هیچ یک از طرفین قرارداد نمی‌تواند طرف دیگر را ملزم به اجرای آن کند. نظیر صلح بلاعوض، تعهداتی که بدون وجود اراده قراردادی از سر مزاح و شوخی داده می‌شود، توافقهایی که در مقابل غبن و تقلب فاقد الزامهای قوانین موضوعه است، و نقض قراردادی که مهلت قانونی آن سپری گشته و اینک مشمول مرور زمان شده است.

یک قرارداد باطل فاقد اعتبار است و هیچ یک از طرفین قرارداد نمی‌توانند دیگری را ملزم به اجرای آن کنند. نظیر: توافقهایی غیرقانونی منعقد بر اثر تهدید ناشی از اعمال زور و فشار فیزیکی.

قرارداد قابل فسخ قراردادی است که فقط یک طرف آن را تعهد می‌کند. و طرف دیگر دارای اختیار فسخ یا انجام آن است. مثل: قراردادهایی که صغار منعقد می‌کنند و قراردادهای ناشی از اکراه.

شما باید به خاطر داشته باشید که:

قراردادها می‌توانند براساس، نوع تشکیل آنها (صریح و ضمنی)، نحوه اجرا (یک جانبه، دوجانبه، اجرا شده و در حال اجرا) یا از حیث قابلیت اجرا (معتبر، غیرقابل اجرا، باطل یا قابل فسخ) طبقه‌بندی شوند.

مذاکره

لغت مذاکره (Negotiation) از ریشه لاتین (negotium) به معنی شغل و تجارت یا به ترجمه تحت‌اللفظی «فقدان فراغت» گرفته شده است. زیرا که قرارداد (به استثنای شبه عقد) از دل یک توافق بیرون می‌آید و یک توافق نیز یکسانی و هماهنگی اراده‌هاست، و واضح است که بیشترین توافق اراده‌ها از طریق معاملات تجاری یا از طریق مذاکره حاصل می‌شود.

